

DR. KOCSISNÉ DR. FARKAS CLAUDIA

egyetemi adjunktus

Pécsi Tudományegyetem

Felnőttképzési Kar

Pécs

Don Milani pedagógiai öröksége és a Csiga-pedagógia modellje

A cikk célja, hogy bemutassa a XX. századi Olaszország két pedagógiai reformere, Don Lorenzo Milani és Gianfranco Zavalloni iskolamegújító törekvéseit, egyúttal módszertani javaslatot adjon az iskola gyermekközpontívá tételéhez.

Az olaszországi Barbianát¹, az eldugott, szinte megközelíthetetlen kis hegyi falut a múlt század ötvenes-hatvanas éveiben egy katolikus pap különleges iskolakísérlét színterévé varázsolta. Az iskolateremtő Don Lorenzo Milani Comparetti (1923-1967) személye sokáig viták kereszttüzeiben állt: neveztek lázadónak, forradalmárnak, de „elmeháborodott gondolatszövének” is. Don Milani célja az volt, hogy olyan iskolát hozzon létre, ahol a tanulás, az ismeretszerzés nem teher többé, hanem igazi szórakozás, kaland, kihívás a diákok számára. Kimondott és kiemelt célja volt az is, hogy a tanulással, a tudással eszközt adjon a szegény embereknek a boldoguláshoz.

Don Lorenzo Milani² egy előkelő firenzei családban született, a fasiszta korszakban. 1933-ban részesült a keresztségben, szülei így akarták védeni őt a faji törvényektől és a zsidóüldözéstől, ami Németországban Hitler hatalomra kerülését követően elkezdődött és híre a Fél-szigetig eljutott. A zsidó gyökerekkel bíró fiatalember a katolikus egyház felszentelt papja lett. Meggyőződése, hite fokozatosan érlelődött, bár látszólag hirtelen tört a felszínre. Korábbi életét ő maga csak „sötétségben eltöltött éveknék” nevezte. Számára a sorsfordító kapcsolatot a kereszténységgel az jelentette, amikor 1942 nyarán, a nyári szünidő alatt elhatározta, hogy freskókat fest egy plébánia falára. A munkálatok alatt kezébe került egy réges-régi imakönyv, ennek tartalma és szépsége magával ragadta. Az élmény hatására döntötte el, hogy pap lesz, és 1943-ban kezdte meg tanulmányait. 1947-ben pappá szentelték. A szeminárium időszaka nehéznék bizonyult számára, hamar szembekerült az Egyház mentalitásával: nem tudta megérteni és elfogadni bizonyos szabályok létjogosultságát, a túlzott merevséget, szerinte ezek távol álltak az evangélium közvetlenségétől és őszinteségétől.

1954 decemberében került Barbianába. A barbianai iskola alapmunkája a „Levelek egy tanítónőhöz” című írás, az iskolai rendszer és a didaktikai módszerek éles kritikája, mondván, az a gazdagabb rétegek igényeit elégíti ki, miközben az analfabétizmus komoly probléma

¹ Becchi, Bruno: *Lassù a Barbiana ieri e oggi. Studi, interventi, testimonianze su don Lorenzo Milani.* Polistampa, Firenze 2004.; D' Amico, Giulia: *Il messaggio di don Milani.* Pellegrini Editore, Cosenza, 1998. 35-41.o. (a továbbiakban: D' Amico: *Il messaggio...*); Damiano, Elio: *Idee di scuola a confronto: contributo alla storia del riformismo scolastico in Italia.* Armando, Roma, 2003. 49-53.o.

² Bruni, Giampiero: *Lorenzo Milani, profeta cristiano. Saggio interpretativo.* Libreria Editrice Fiorentina Firenze, 1974.; Braccini, Fabrizio- Taddei, Roberta: *La scuola laica del prete Don Milani.* Armando Editore, Roma, 1999. 15.o.

Olaszországban.³ Don Milani mottója, az „Érdekel, szívémen viselem”, később sok vallási és politikai szerveződést is meglehetett. Barbianában egyszerű, nagyon szegény emberek éltek, jórészt félánalfabéták, akik olaszul sem tudtak rendesen. Ő megpróbálta kimozdítani az embereket a passzivitásból, az elszigeteltségből.

Különleges iskolát teremtett itt. Megérkezését követően maga köré gyűjtötte a gyerekeket, és elkezdte tanítani őket. Semmiféle intézményi felügyeletet nem gyakoroltak rá, egyedül Don Milani határozta meg a programot, a módszereket, a technikát, a tananyagot⁴. A részvétel önkéntes volt. Akik végigcsinálták, nem volt könnyű dolguk, a Mester intellektuális frissessége és kulturális gazdagsága azonban mágnesként vonzotta a kis tanítványokat.

Előkelő zsidó neveltetésének is köszönhetően széleskörű műveltséggel bírt, és azt egyszerűen tudta közvetíteni. Lebilincselően adott elő. A legfontosabbnak a tanulók motiválását tartotta, és azt, hogy felemelje az embereket, a félénkeket és a gyengébbeket is, és a tanulással, a tudással eszközt adjon a kezükbe a boldoguláshoz. Don Milani munkáját az egyházban nem nézték jó szemmel, és a kúriához megérkeztek az első panaszok.

Iskolája a vidámságtól volt hangos⁵. Forradalmi újítás volt kulturális, didaktikai és pedagógiai értelemben is, amit tett⁶. Elutasította a közönyösséget, a passzivitást, motiválta a tanulót. Az iskola közösséggé, családdá nőtte ki magát. Mester és tanítványai között igazi, tényleges, bizalmi kapcsolat, szeretet-kapcsolat alakult ki. Missziója abban foglalható össze, hogy embereket neveljen, formáljon, és ezt úgy csinálta, hogy az igazi leckéket az életből vették. Sok szülő ingázó lett, a falutól távol eső helyeken is mertek munkát vállalni, mert tudták, hogy gyermekük jó helyen van, tudták, hogy Don Milanira bizalommal rábízhatják a gyermekeiket.

Az iskolát lakásának egyik szobájában rendezte be. Nem volt „katedra”, a gyerekek az asztalok körül ültek, egymást is tanították. A tanári szerep átalakult, a tanár szervezőként jelent meg. Tanár és a diák közösen fektették le a szabályokat. Az iskola reggel 8 órától késő estig nyitva volt. Don Lorenzo globális elsajátításra törekedett, nem volt órarend, nem ismerték a szünet fogalmát sem. Don Milani elutasította a csak lexikális alapokra építő tanítást és a hagyományos oktatási módszereket. Kooperatív és kutató szellemben dolgoztak, sok dolgot saját maguk tapasztaltak meg, a felfedezéssel tanulással szellemében maguk jöttek rá az összefüggésekre. Hónapokig csak egy tudományra közelítettek, interdiszciplináris találkozásokat kerestek. Barbianában azt lehetett hallani, hogy a gyerekek mérgelődnek, mert haza kell menni. Nagyon intenzív napok voltak, pillanatról pillanatra megélték.

Azt a tanítási-tanulási módszert⁷, amely közvetlenül a valóságból nyerte értelmét, tárgyát, módszerét és eszközeit, a „kapcsolat pedagógiájának” is nevezik. A diákok az iskoláját gyakorlatiassága miatt is sokra becsülték. A közösség számára hasznos feladatokat is elvégeztek, például vízvezetékszerelés, útépités. Sok mindenre megpróbálta megtanítani a diákokat: lúgozni, gépeket, motorokat, telefonokat javítani. A gyerekeknek mindig adott valamilyen elfoglaltságot.

Don Milani nevelési terve a nyelvnek prioritást adott⁸. A legfontosabb eszköz a szó volt. Gyakran használtak szinonimaszótárt vagy etimológiai szótárt. Tanultak trigonometriát, csilla-

³ Cristofanelli, Pacifico: *Pedagogia sociale di don Milani. Una scuola per gli esclusi*. EDB, Bologna, 1975.; Guzzo, Giuseppe: *Scuola elementare addio*. Rubbettino, Catanzaro, 2003. 165.o. (a továbbiakban: Guzzo: *Scuola elementare...*)

⁴ Antiseri, Dario-Infantino, Lorenzo: *Le ragioni degli sconfitti nella lotta per la scuola libera*. Armando, Roma, 2000. 73-79.o.

⁵ Fabbretti, Nazareno: *Don Mazzolari, don Milani. I disobbedienti*. Bompiani, Milano, 1972.

⁶ Bortone, Mauro: *La comunicazione di Don Lorenzo Milani*. Edizioni Universitarie Romane, Roma, 2008. 51.o.

⁷ Guzzo: *Scuola elementare...* 164.o.

⁸ Rosati, Lanfranco: *La fine di un'illusione*. Morlacchi, Perugia, 2008. 50.o. (a továbbiakban: Rosati: *La fine...*)

gászatot, nyelveket, és összekapcsolták az egyes tudományterületeket. Don Milani a szókinccset igyekezett gazdagítani, ugyanis sok szó ismeretlen volt a gyerekek számára. Ezért sok írásgyakorlatot végeztek, közösen olvasták az újságokat, kivágták a szavakat, és megpróbálták értelmes szókapcsolatokat kialakítani.

Az idegen nyelv tanítására is nagy súlyt helyeztek. A rádióból vettek fel dalokat, volt magnójuk és lemezjátszójuk. Kialakítottak ún. műhelyeket, például asztalosműhelyt, fotósobát, csillagászati termet. Számológépük, sőt mozigépük is volt. Használták a modern technikát, melyhez sok esetben ajándékként jutottak.

Igazi „Hajóskapitánya” volt közösségének⁹. Don Milani arra akarta nevelni a gyerekeket, hogy jó emberekké váljanak, és olyanokká, akik felelősséget viselnek a tetteikért.¹⁰

Módszereinek köszönhetően az iskola a kritikai gondolkodásra nevelt, jellemformáló volt. Megtanulták tisztelni a másik gondolatait. Don Milanit a tanítványai olyannak ismerték, aki az emberekkel nem volt túlzottan kedves, de rendíthetetlen és nagyon jó volt¹¹. Elsősorban is igazi keresztény volt, akit a lélek érdekelt, nem az anyagi dolgok.

Az életet, amit Barbianában teremtett, nagyon izgalmasnak találták a tanítványai. Ott a gyerekek különleges dolgokat csináltak: tanultak, és folyamatos órarendjük volt, de csak akkor írtak, amikor kedvük volt hozzá. „Senki sem tanított”, vagyis mindenki tanított.

A barbianai iskolát a diákok egyszerre érezték nehéznek és szórakoztatónak. Don Milani halála után az iskola még egy évig működött Michele Gesualdi vezetésével, mert többeknek még be kellett fejezniük a tanulást, aztán a barbianai iskola végleg bezárta kapuit.

Don Milani Iskolája azonban tovább él¹², mai olaszországi pedagógusokat is meghihlet, például Gianfranco Zavallonit. Zavalloniban¹³ az ún. „Csiga-pedagógia” kidolgozóját tisztelhetjük. Pedagógiai modellje megalkotásában referenciaszemélyként jelenik meg Don Lorenzo Milani és a barbianai iskolakísérlet.

Zavalloni szerint az igazi pedagógusok nem csupán tanítani tudnak, de segítik a személyiség kivirágztatását is. Kulcsfontosságúnak a megélt tanítási és didaktikai tapasztalatokat tartja. Meglátása szerint Don Milani és a barbianai iskola történelmi példa lehet a megélt és közzétett, terjesztett didaktikának. Zavalloni szerint elérkezett az ideje, hogy az iskola világában azt mondjuk: „Elég a rohanásból!” A mai iskola a gyorsaság mítoszában él, ami messze nem a legjobb stratégia. Az iskola fojtogató-rohanó légkörén változtatni kell. Ő a lassúság, a „lassítás filozófiáját” vallja. Olyan pedagógiai stratégiák szükségességét vallja, amelyek képesek megváltoztatni az iskola szellemiségét és egy lassú, békés, emberközeli iskolát teremteni. Provokatív ötlete úgy hangzik, hogy a tanítók vigyék ki a gyerekeket az iskola elé, üljenek le a puha fűben, heveredjenek le a virágok közé, és nézzék a felhők mozgását, gyönyörködjenek a természet szépségében. Milyen iskola ez? Különleges. A lassítás szellemében¹⁴ javasolja a sétát, a gyaloglást, a szemlélődést, a környezetszennyező autózás helyett.

A virtuális valóság, a szimuláció, a mobil visszaszorításáért emel szót. Szerinte ezek helyett élő, konkrét, nem virtuális tapasztalatok kellenek. A fénymásolásra úgy tekint, mint isko-

⁹ Lagomarsini, Sandro: Lorenzo Milani maestro cristiano, Libreria Editrice Fiorentina, Firenze, 2007.

¹⁰ Martinelli, Edoardo: Don Lorenzo Milani. Dal motivo occasionale al motivo profondo, Società Editrice Fiorentina, Firenze 2007.; D' Amico: Il messaggio...51-55.o.

¹¹ Lentini, Gerlando: Don Lorenzo Milani servo di Dio e di nessun altro. Gribaudi, Torino, 1973.

¹² Bencivinni, Antonino: Don Milani. Esperienza educativa, lingua, cultura e politica. Armando, Roma, 2004. 54-55.o.

¹³ Zavalloni, Gianfranco: La scuola ecologica. Esperienze e proposte per educare all'ambiente. Macro Edizioni, Cesena, 1996.

¹⁴ Sansot, Pierre: Vivere semplicemente. Alla ricerca dei piaceri dimenticati. Pratiche Editrice, Milano, 2003.

láink nagy átkára. A fénymásolat-didaktikában a gyerekek művészi hajlamainak megsemmisülését látja. Meg kell tanítani a gyerekeket a rajzolásra, az önkifejezésre. A kézügyesség alapvető tapasztalat a megértésben. A játékos felfedezés örömét vissza kell adni a gyerekeknek.

Újabb érdekes ötlete, hogy térjünk vissza a töltőtollhoz. Szerinte a gyerekekkel így megszerettetjük az írást mint tevékenységet. Ezzel ugyanis nem lehet gyorsan írni, így szebb lesz a külalak, és a szép betűkapcsolatokat memorizálni is könnyebb.

Elengedhetetlenül fontos, hogy az iskolai munkát a tanárok misszióként fogják fel, mint amilyen tanító Don Lorenzo Milani is volt. Boldogabb és elkötelezettebb tanárok lennének, ha a tanároknak kevesebb kötelező órát kellene tartaniuk. Több idő jutna a felkészülésre, a rekreációra, a szakmai továbbképzésre, elkerülhető lenne a kiégés mint jelenség. Kis iskolákról és kis csoportokról álmodik, mert ahol tömegeket oktatnak – vallja –, ott nem valósulhat meg minőségi oktatás.

A tanulás játékoságáért emel szót, amely a barbianai iskolában megvalósult¹⁵. Itt a gyerekek nem érezték a tanulás súlyát. Megkülönböztetett szerepet adna a művészeti fejlesztésnek, a sok manuális tevékenységnek. Szünetekre van szükségük a gyerekeknek, mozgásra, térre, időre, szabadságra. Az iskolai berendezések sem kerülnek el figyelmét, figyelmünkbe ajánlja az ergonómiai kialakítást, a minőségi bútorokat.

Zavalloni a pedagógiai értékelés témakörét is átrajzolná. Azt javasolja, hogy el kellene törölni az osztályzatokat, mert a jegyek a gyerekekből kiölik a tevékenység örömét, nem örömmel tanulnak, hanem kötelességből, versenyből. Ismét a barbianai iskolához nyúl vissza, mondván, a Scuola di Barbiana-ban sem volt buktatás, sem jegyek, pedig minőségi oktatás folyt. Az itt tanuló diákok lassan-lassan ráébredtek, hogy ez egy különleges iskola. Nincsenek jegyek, buktatás, bizonyítvány, nem kell félni az osztályismétlésektől. Barbianában a sok tanúlással töltött óra juttatta előre a gyerekeket. Élvezettel tanultak.

Zavalloni, akárcsak Don Milani, az iskola kiemelt feladatának tartja a kritikai gondolkodás fejlesztését. Ennek kialakításához szerinte elengedhetlenek a kooperatív oktatási módszerek, amelyeket a legendás papnevelő is alkalmazott. A „Csiga-pedagógia” megálmodója azt javasolja, az iskolát szervezzük meg úgy, hogy az a gyerekek, a tanárok és a szülők számára is érdekes legyen, nagy, közös tapasztalat.

Don Milani és Zavalloni iskolája egyszerre formabontó és provokatív, különlegességük a gyermekközpontúságukban és módszereikben rejlik.¹⁶ Elképzeléseikből elemeket kölcsönvéve jótékony hatással bírna a magyar iskolákra is.

IRODALOM

- Antiseri, Dario-Infantino, Lorenzo: *Le ragioni degli sconfitti nella lotta per la scuola libera*. Armando, Roma, 2000.
- Becchi, Bruno: *Lassù a Barbiana ieri e oggi*. Studi, interventi, testimonianze su don Lorenzo Milani. Polistampa, Firenze, 2004.
- Bencivinni, Antonino: *Don Milani. Esperienza educativa, lingua, cultura e politica*. Armando, Roma, 2004.
- Bortone, Mauro: *La comunicazione di Don Lorenzo Milani*. Edizioni Universitarie Romane, Roma, 2008.
- Braccini, Fabrizio- Taddei, Roberta: *La scuola laica del prete Don Milani*. Armando Editore, Roma, 1999.

¹⁵ Napodano, Mirella: *Socrate in classe: le buone pratiche della filosofia dialogica nella scuola*. Morlacchi, Perugia, 2008. 139.o.

¹⁶ Rosati: *La fine...*49.o.

- Bruni, Giampiero: Lorenzo Milani, profeta cristiano. Saggio interpretativo. Libreria Editrice Fiorentina, Firenze, 1974.
- Cristofanelli, Pacifico: Pedagogia sociale di don Milani. Una scuola per gli esclusi. Bologna, EDB, 1975.
- D' Amico, Giulia: Il messaggio di don Milani. Pellegrini Editore, Cosenza, 1998
- Damiano, Elio: Idee di scuola a confronto: contributo alla storia del riformismo scolastico in Italia. Armando, Roma, 2003.
- Fallaci, Neera: Dalla parte dell'ultimo. Vita del prete Lorenzo Milani. Milano libri, Milano, 1974.
- Fabbretti, Nazareno: Don Mazzolari, don Milani. I disobbedienti. Bompiani, Milano, 1972.
- Francesconi, Renato: L'esperienza didattica e socio-culturale di Don Lorenzo Milani, Centro Programmazione Editoriale, Modena, 1976.
- Gesualdi, Michele: Il Ponte di Luciano, Libreria Editrice Fiorentina, Firenze, 2008.
- Guzzo, Giuseppe: Scuola elementare addio. Rubbettino, Catanzaro, 2003.
- Lagomarsini, Sandro: Lorenzo Milani maestro cristiano. Libreria Editrice Fiorentina, Firenze, 2007.
- Lentini, Gerlando: Don Lorenzo Milani servo di Dio e di nessun altro. Gribaudo, Torino, 1973.
- Napodano, Mirella: Socrate in classe: le buone pratiche della filosofia dialogica nella scuola. Morlacchi, Perugia, 2008.
- Martinelli, Edoardo: Don Lorenzo Milani. Dal motivo occasionale al motivo profondo. Società Editrice Fiorentina, Firenze, 2007.
- Rosati, Lanfranco: La fine di un'illusione. Morlacchi, Perugia, 2008.
- Sansot, Pierre: Vivere semplicemente. Alla ricerca dei piaceri dimenticati, Pratiche Editrice, Milano, 2003.
- Zavalloni, Gianfranco: La scuola ecologica. Esperienze e proposte per educare all'ambiente. Macro Edizioni, Cesena 1996.

SZERZŐINK, MUNKATÁRSAINK FIGYELMÉBE!

Tisztelettel kérjük szerzőinket, hogy kéziratukat a szerkesztőség címére küldjék: 6725 Szeged, Hattyas sor 10. A borítékra feltétlenül írják rá, hogy *kézirat*. Csak „gépelt”, 8–10 lapnál nem nagyobb terjedelmű kéziratokat fogadunk el. A kéziratot 1 példányban, 12-es betűmérettel, normál géppapíron, a „gépelési hibák” gondos javításával, a felhasznált szakirodalom pontos feltüntetésével (szerző, cím, hely, kiadó, lapszám) kérjük. A közérthetőség megkívánja azt is, hogy az elkerülhetetlen idegen szakkifejezések magyar megfelelőzéséről, értelmezéséről se feledkezzünk meg. Kérésünk az is, hogy a szövegbe iktatott rajzos, ábrás, illusztrációs megoldásoktól lehetőleg tekintsünk el.

Azok a szerzők, akik megfelelő feltételekkel rendelkeznek, a számítógéppel írt kéziratot e-mailben küldhetik el.

Nagyon fontos, hogy írják föl *beosztásukat, munkahelyük, iskolájuk pontos nevét, helyét, valamint irányítószámot lakcímüket*.

Felhívjuk továbbá szerzőink figyelmét, hogy másodközlésre nem vállalkozunk. Szerkesztőségünkönél is érvényes az az általános gyakorlat, hogy kéziratot nem őrzünk meg és nem is küldünk vissza.

A SZERKESZTŐSÉG